

Типовете образи на библиотекари в литературата

Цветомира Миковска, докторант
УниБИТ, София

Types of characters librarians in literature

Tsvetomira Mikovska, PhD student
ULSIT, Sofia

Abstract: *The report examines the stereotypical images of librarians in fiction, identifying four main groups. Each group is represented by a specific example, analyzing its portrait characteristics; speech characteristics; internal monologue; the attitude of others towards the character and vice versa; and the professional competence of the character. The image of the „Kind Librarian“ is seen through Mrs. Phelps, the lovely librarian from Roald Dahl’s “Matilda”, and the image of the „Rude Librarian“: through the strict Madame Pans from Joan Rowling’s “Harry Potter” series. The popular typification of the librarian as „Detective and Adventurer“ is presented through Henry in „The Time Traveler’s Wife“ by Audrey Nifenegger and finally the librarian as „Romantic Fantasy“ - through the dreamy Frenchman Jean-Paul from the novel „The Virgin Blue“ by Tracy Chevalier. The report draws attention to the role of the respective types in both the narrative and the reader’s perception of librarians.*

Keywords: *adventurer, character, detective, image, kind librarian, librarian, literature, romantic fantasy, typification, unkind librarian*

Резюме: В доклада се разглеждат стереотипните образи на библиотекари в художествената литература, като са изведени четири основни групи. Всяка група е представена чрез конкретен пример, като се анализира неговата портретна характеристика, речева характеристика, вътрешен монолог, отношение на другите към героя и на героя към другите и професионалната компетентност на персонажа. Образът на „Любезния библиотекар“ е разгледан чрез Госпожа Фелпс, симпатичната библиотекарка от „Матилда“ на Роалд Дал, а на „Нелюбезният библиотекар“ – чрез стриктната Мадам Пинс от поредицата „Хари Потър“ на Джоан Роулинг. Популярната типизация на библиотекаря като „Детектив и приключенец“ е представена чрез Хенри от „Пътешественикът във времето и неговата жена“ на Одри Нифнегър и накрая библиотекарят като „Романтична фантазия“ – чрез мечтателния французин Жан-Пол от романа „Девственото синьо“ на Трейси Шевалие. Докладът обръща внимание на ролята

на съответните типове както за повествованието, така и за представата на читателя за библиотечните работници.

Ключови думи: библиотекар, детектив, литература, любезен библиотекар, нелюбезен библиотекар, образ, персонаж, приключенец, романтична фантазия, типизация

Въведение

Представителите на повечето професии се интересуват от това как обществото приема техния образ и библиотекарите не правят изключение. Разглеждайки стереотипните образи на библиотекари в художествената литература, ще се опитаме да придобием по-добра представа как изглежда библиотечната професии в очите на обществото. Образите на библиотекари са разделени на четири основни групи: любезният библиотекар, нелюбезният библиотекар, библиотекарят като детектив и приключенец и библиотекарят като романтична фантазия. Индивидуализирани образи на библиотекари също не липсват, но повтарящите се идеи създават впечатленията на масата, затова типизираните образи са ключови за това как професията се възприема от страни.

Любезният библиотекар

Детската литература предлага като цяло положителен портрет на библиотекарите като знаещи, полезни, невероятно приятелски настроени хора, а образът им става все по-положителен в течение на 20-ти век. Типичен пример е Госпожа Фелпс, симпатичната библиотекарка от „Матилда“ на Роалд Дал. Матилда е един от най-добре познатите детски протагонисти в литературата. Тя е умно и добро дете, което може да служи за положителен пример. Срещата ѝ с Госпожа Фелпс е породена от жаждата за знания, като Матилда е само на четири години, когато посещава библиотеката и е напътствана от приятелски настроената библиотекарка. Първоначално тя е „*леко стъписана от идването на толкова мъничко момиченце, непридружено от родител, въпреки това ѝ отговори, че е добре дошла*“, но в последствие Госпожа Фелпс все повече разбира и помага на Матилда, опитвайки се точно да определи какво би било интересно на едно малко, но въпреки това интелигентно

и вече начетено дете. Вътрешният ѝ монолог е следният: „*Как ли е възможно (...) човек да посочи известна книга за възрастни, за да я прочете едно четиригодишно дете*“. Няма много информация за портретната характеристика на библиотекарката, но от оригиналните илюстрации на книгата разбираме, че е средна на възраст жена, висока и леко пълна, със строги очила и облекло и къса къдрава коса. Госпожа Фелпс препоръчва на Матилда „Големите надежди“, въпреки че все още има съмнения за това дали момиченцето ще се справи с четенето на по-сериозно произведение, но след като Матилда разсейва съмненията ѝ, госпожа Фелпс ѝ предоставя и други заглавия на Дикенс, както и други популярни писатели, сред които Шарлот Бронте, Киплинг, Хемингуей, Стайнбек и Оруел. Освен, че я снабдява с книги, библиотекарката дава на Матилда и полезни съвети за разбирането им, като: „*не се притеснявай, че не можеш да разбереш всичко. Просто чети и остави думите да се леят около теб като музика*“. Уроците, които Матилда научава благодарение на помощта на Госпожа Фелпс, са актуални и днес: „*Само да бяха прочели поне нещичко от Дикенс или Киплинг, щяха да разберат, че в живота има и друго освен да мамии хората и да гледаш телевизия*“. Образът на Госпожа Фелпс е квинтесенцията на библиотекаря, който е приятел и помощник на децата, характерен за детската литература.

Нелюбезният библиотекар

За разлика от добрият и отзивчив библиотекар в детската литература, юношеската литература вижда една нелюбезна, прекалено стриктна, вманиачена в правилата и лишена от чувство за хумор типизация. Такъв образ е Мадам Пинс от поредицата „Хари Потър“ на Джоан Роулинг. Портретната ѝ характеристика, от гледната точка на Хари, е следната: „*Мадам Пинс, библиотекарката, беше кльощава раздражителна жена, която приличаше на недохранен хищник*“. Мадам Ирма Пинс е магьосница и библиотекар в библиотеката на Хогвортс. Тя има силно чувство за собственост и защитно отношение към книгите на училището и се счита за изключително неприятна от повечето от студентите, заради стриктността си и заради това, че не указва помощ на учениците в намирането

на книги. Отношението ѝ към книгите е показано, чрез постоянните грижи, които полага за тях. Например в „Хари Потър и Стаята на тайните“ тя е видяна да чисти до блясък *„позлатената корица на голяма книга със заклинания“*. Отношението ѝ към учениците, обаче, е обратно пропорционално. Когато Хари, заедно с неговите приятели Рон Уизли и Хърмаяни Грейнджър, търси в библиотеката книга за Никола Фламел, Пинс е определена като пречка, тъй като тя може да предупреди Снейп на тяхната дейност. След като през декември 1991 г. тя вижда Хари да се отправя към „Ограничената зона“ на библиотеката и го пита какво търси, той отговаря „нищо“ от страх да не попадне под нейното подозрение и тя го отправя. Мадам Пинс е подозрителна към всичко, което учениците правят в библиотеката, която стопанисва: *„Мадам Пинс вдигна листа към светлината, сякаш решена да открие някаква фалшификация, но той издържва проверката.“*. Това я прави неприятна за читателя, който стиска палци на протагонистите, които, въпреки че нарушават правилата, имат добри намерения, които прерастват в героични действия в развързката на всяка книга от поредицата. Въпреки това Мадам Пинс не е отрицателен персонаж. Когато антагонистите атакуват училището за магьосници, тя стои редом до учителите и останалия персонаж, защитавайки живота на учениците. Нелюбезният библиотекар, характерен за юношеската литература, най-често е извор на второстепенни по важност спънки по пътя на протагониста, причиняващи по-скоро досада, отколкото реална вреда, но по същество рядко е отрицателен персонаж и често научаваме, че крие мека и добра страна зад суровата си фасада.

Библиотекарят като детектив и приключенец

Непропорционално голям брой са библиотекарите, представени в романи в детективския жанр, често като детективи-аматьори и герои. Въпреки че стереотипът за библиотекаря като пасивен и скучен не изглежда съвместим с интензивността на една мистерия, стереотипният библиотекар действително споделя много черти с успешния детектив. Техният начин на мислене е фокусиран, спокоен, безпристрастен при разглеждане на гледни точки и се концентрира върху света около тях. Като личности те са тру-

долюбиви перфекционисти и ексцентрични. Скромният и безвреден вид на стереотипния библиотекар е идеален за избягване на съмнение, докато техните изследователски умения и способност да задават правилните въпроси, им позволяват да се снабдяват и да оценят информацията, необходима за разрешаване на случая. Знанията, които са придобити от много четене, успешно се конкурират с личния опит на частен следовател. Например героинята Жаклин Кърби, библиотекар, превърнал се в автор на бестселъри, разплита мистериите в романите на Елизабет Питърс, първият от които е „Седмият грешник“ (1972). Носейки стереотипните кок, очилата и практичните дрехи, заедно с ексцентрично голяма кесия, тя е спокойна и изобретателна, с познания в различни области и талантлива в проучването. Трудове за библиотекарите в популярната култура също са анализирани и други произведения, като романът на Нийл Стивънсън „Снежен крах“, който разполага с комерсиализирана смесица от Централното разузнавателно управление и Библиотеката на Конгреса, заедно с виртуален библиотекар, който съдейства на главния герой, и повдига въпроси за ролята на библиотекаря в един все по-богат на информация свят. Едноименната героиня в „Лираел“ (2001) на Гарт Никс е помощник-библиотекар, чието любопитство за библиотеката, в която работи, я вкарва в беда, от която я избавя умението ѝ да търси информация. Главният библиотекар е смуцаващ, а самата библиотека е опасно място. Популярният роман, по който е направен едноименния филм, „Пътешественикът във времето и неговата жена“ на Одри Нифнегър също има протагонист, който е библиотекар, преживяващ приключения – Хенри Детамбъл. Хенри пътува във времето без самият той да го иска и да го търси. Много са нещата, които среща в обръканите си минало и бъдеще, но най-вече – любовта и Клер, която винаги го чака. Романът е представен от редуващи се гледни точки на двамата протагонисти. Интересен е топосът на библиотеката, видян през очите на Клер: *„В библиотеката е прохладно и мирише на препарат за пране на мокет, макар че единственото, което виждам, е мрамор (...) Идвам за пръв път в библиотека „Нюбъри“ и сега, след като съм прекосила мрачния страховит вестибюл, се вълнувам. Чувствам се като суртинта на Коледа, възприемам*

библиотеката като голяма кутия, пълна с красиви книги (...) Залата е тиха и претъпкана с хора, вътре е пълно с тежки масивни маси, по които са струпани купчини книги и около които седят читатели. През високите прозорци грее есенната светлина на чикагската утрин.“. Далеч от мистериозната средновековна библиотека на Умберто Еко, тази библиотека е твърде нормална и позната, почти приземяваща до нещо естествено необикновената и фантастична история, която Одри Нифнегър разказва. С развиването на историята виждаме и необходимия за настроението, което романа трябва да създаде, мистериозен фактор на библиотеката, в частност стълбището без прозорци и „Клетката“, от които Хенри изпитва страх. Способността на Хенри като библиотекар, от гледната точка на Клер, веднага е демонстрирана, чрез диалога на Клер с негова колежка: „Обяснявам на жената какво се опитвам да открия и тя поглежда през рамото ми към някого, който минава зад мен. – Предполагам, че господин Детамбъл ще успее да ви помогне – казва тя.“. От гледната точка на Хенри, обаче, тези думи означават: „Ах, ти, Хенри, лисица такава, къде се измъкваш пак!“ От други герои на романа Хенри понякога е назоваван шеговито като „Библиотекарчето“. Донякъде неговата професия, която е считана за характерна за спокоен и начетен човек, създава контрапункт в очите на страничния наблюдател, за мистериозната му и непредвидима природа, както и за голямата енигма, която съпровожда живота му: „Искам да знам, защо един наглед кротък библиотекар скъсва от бой ей така, за нищо, непознат на улицата и е облечен като лелка в детска градина...“. Самият Хенри не възприема библиотекарската професия като пречка за приключенската си натура, нито като типизиран образ, ако го сравним с този на Учивия или Неучтивия библиотекар, които имат общата характерност на интелигентни, но не и интригуващи хора, ако си представим, че това са образите, които хората в художествената реалност на Хенри познават. Встрани от наратива образът, все пак, е типизиран, като може да се позовем на множество романи с протагонисти библиотекари приключенци. В наратива на „Пътешественикът във времето и неговата жена“ наблюдаваме един протагонист, който се отнася с ирония към стереотипите за професията си. На кон-

статация, че не прилича на библиотекар, например, той отговаря, че всъщност е модел на белчо на „Келвин Клайн“ под прикритие. Въпреки това тази професионална еманципация е част от типизацията на образа на библиотекарят детектив и приключенец. Този образ, въпреки че е репетитивен, представя библиотекарите в добра светлина. Пренебрежението или negliжирането на масата към тази професия не се толерира в този жанр литература и авторовото отношение показва неодобрение и сблъсква тези прояви със сюжетно наказание за провинилия се.

Библиотекарят като романтична фантазия

Много често в литературата, респективно в киното и телевизията, даден персонаж заема ролята на „любовен интерес“ на протагониста. Било то авантюра или истинска любов, обектът на желание на главния герой печели по-широко одобрение от читателя, ако заема професия, която говори за интелигентността, съдържаността и възпитанието на потенциалната половинка на героя, в чиито успех читателят инвестира интереса и времето си. Ето защо библиотекарят е идеалната романтична фантазия. Допълнителна привлекателност на този образ придава стереотипът за закостенялост, ако главният герой, чрез своята любов, отприщи „дивата страна“ на този персонаж. Среща се и обратният вариант, когато библиотекарят е представен като артистичен и привлекателен романтик, който на свой ред помага на протагониста да открие своята „дива страна“. Авторът на „Момичето с перлената обича“, Трейси Шевалие, издава през 1997 романът „The Virgin Blue“ („Девственото синьо“), който представя един такъв романтизиран образ на библиотекарят. Половината от главите на книгата проследяват живота на една францужойка на име Изабел Турние в края на 1500 г., докато останалите глави се фокусират върху нейната потомка Ела Търнър през 1990г. Ела Търнър се премества със съпруга си Рик от Калифорния до малкия град Lisle-sur-Tarn във Франция, където се старее да се впише. Собствениците на магазини и съседите са неучтиви, въпреки най-добрите усилия на Ела. Като убежище от тихата враждебност на града, Ела започва проучване на френското си потекло. Тя скоро приема старата си фамилия, Турние, и се сприятелява с библиоте-

каря, Жан-Пол, стереотипен французин: мрачно облечен, с постоянно димяща цигара, груб, но страстен, едновременно запленил от книгите и колоезденето. Ела ни позволява достъп до мислите си и ние научаваме за раздразнението ѝ от приказливите френски жени, за желанието ѝ към Жан-Пол и за необяснимата умора, която изпитва към съпруга си. Страстта на Ела към Жан-Пол е представена като още един симптом на голямата ѝ лична дилема, която се състои в себеоткриването, включително на родовите корени. В очите на героинята, библиотекарят е всичко, което съпругът ѝ Рик не е: „дребен, жилав, тъмен и хитър“, но освен това той е и придиичив и оскърбителен. Ела постепенно затихва, а романтиката ѝ с Жан-Пол набира инерция. Безгрижното отношение на Рик започва да изглежда като безразличие, а споровете на Жан-Пол – като реална загриженост. Сладкият романс между главната героиня и френския библиотекар в крайна сметка се оказва горчив, но той изиграва ролята си на романтична фантазия, която, според правилата на жанра, всеки трябва да изживее, преди да оцени истинските неща в живота, каквито и да са те според автора на наратива. Най-скандалното попълнение в списъка с романи, включващи тематиката за романтичния библиотекар и себеоткриването, е новелата „Мечка“ на канадската авторка Мариан Енгел. Повествованието се концентрира около Лу, 27-годишна библиотекарка, натоварена с документиране на къщата и библиотеката на полковник Кери, които е били дарени на работодателя ѝ, Института по наследство. Бягайки от мрачен и неудовлетворяващ живот в Торонто, Лу се наслаждава на възможността да работи в самотата на острова на Кери. Тя изучава и каталози на библиотеката. Лу се бори с емоционалният си баланс и връзката си с работата. Тя успява да спечели доверието на мечока, който живее на острова, и установява духовна връзка с него, която преминава и в любовен романс. Когато работата ѝ там приключва, тя получава дълбоки белези по гърба от мечока. Връзката им става още по-висша и Лу напуска острова, чувствайки се на прага на ново начало. Резюмирана, историята на младата библиотекарка изглежда много необичайна и скандална, но ако се погледне на символиката на наратива, цялостната история, която разказва, не е много по-различна от тази в „Девственото синьо“, като отново образът на библиотекар

е носител на романтика, библиотеката е място на вглъбяване, научаване за себе си и бягство, а любовните отношения са само начинът да преоткриеш себе си чрез друго същество.

Заключение

В последните сто години няма промяна в квитесенцията на споменатите четири типа образи на библиотекари в литературата, въпреки че както обществото, така и самата професия, са претърпели множество изменения. Надали скоро ще се наложи нов тип библиотекар, който да измести предишните, но това не е непременно нещо лошо. Най-нежеланият за средите имидж създават штъккащите и нелюбезни библиотекари, неизменно неугледни на вид, но от сюжетна гледна точка те имат определени задачи и скоро няма да напуснат поста си в литературата на создатели на първо ниво комични затруднения за протагониста. Романтичният библиотекар често дава повърхностен поглед над иначе интелектуалната професия, защото реалистично погледнато любовните романи са масово производство и не са дело на най-умелите писатели, камо ли на литературни гении, които компенсират невъзможността да изградят истински интелигентен персонаж чрез речева и поведенческа характеристика, като просто го поставят в контекста на професия, за която се знае, че е необходим интелект. Положителен образ налагат любезните, отзивчиви и мъдри библиотекари, най-често срещани в детската литература. Те ще продължават да съветват малките герои, но и самият жанр цели да наложи уважение у децата към възрастните от всяка професия. Библиотекарят детектив/приключенец е страхотен принос към имиджа, но трябва да намери своя касов Филип Марлоу / Индиана Джоунс преди да започнем да чуваме: „Искам да стана библиотекар като порасна!“ от повече деца. За целта, обаче, той не трябва да е опит за копиране на вече известен и добре познат такъв герой, а да притежава интересни нюанси на характера. Още повече, ако един такъв персонаж се пренесе в кино поредица и „оживее“ в лицето на някой от многото обаятелни млади актьори на Холивуд, както и в ръцете на опитен режисьор, те ще направят това за всеобщото възприятие на библиотечната професия, което Харисън Форд и Спилбърг направиха за археологията.

Източници:

1. Дал, Роалд. Матилда / Роалд Дал ; Прев. Анелия Янева – София : ПАН, 2004 ([София] : Инвестпрес). – 240 с.
2. Еко, Умберто. Името на розата / Умберто Еко ; Прев. Никола Иванов. – [3. изд.]. – [София] : Бард, 2002 ([Хасково : Полиграфюг]). – 528 с.
3. Нифнегър, Одри. Пътешественикът във времето и неговата жена / Одри Нифнегър ; Прев. Емилия Масларова. – София : ИК Бард, 2006 ([Хасково : Полиграфюг]). – 480 с.
4. Роулинг, Джоан К. Хари Потър и стаята на тайните / Дж. К. Роулинг ; Прев. [от англ.] Мариана Мелнишка. – София : Егмонт България, 2001 (София : Лито Балкан АД). – 295 с.
5. Pagowsky, Nicole and Miriam Rigby, eds. The Librarian Stereotype: Deconstructing Perceptions & Presentations of Information Work. 2014. Chicago: Association of College and Research Libraries.
6. Peresie, Michelle; Linda B. Alexander (Fall 2005). „Librarian stereotypes in Young Adult literature“. Young Adult Library Services 4 (1): 24–31.
7. Reiman, Lauren (2003). „Solving the mystery: what makes the fictional librarian such a good sleuth?“. Washington State University.
8. White, Ashanti. 2012. Not Your Ordinary Librarian: Debunking the Popular Perceptions of Librarians. Oxford, U.K.: Chandos Pub.

Линкове:

9. Информация за романа „Мечка“ в Уикипедия [https://en.wikipedia.org/wiki/Bear_\(novel\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Bear_(novel))
10. Сайт на романа „Девственото синьо“ <http://www.tchevalier.com/thevirginblue/story/index.html>

За връзка с автора:

Цветомира Миковска

e-mail: cvetomira.mikovska@gmail.com